

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ДЛЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 112 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кияшко О. О.

У статті аналізуються проблеми визначення родового об'єкта для злочину, передбаченого статтею 112 Кримінального кодексу України. Робиться висновок про необхідність удосконалення такого визначення у зв'язку з прийняттям нового Закону України «Про національну безпеку». Це вимагає нового наукового тлумачення цієї юридичної конструкції як для розділу I Особливої частини КК України загалом, так і для окремих злочинів цього розділу, зокрема посягання на життя державного чи громадського діяча.

Ключові слова: кримінальне право, основи національної безпеки, родовий об'єкт, посягання на життя державного чи громадського діяча.

В статті аналізуються проблеми определения родового объекта для преступления, предусмотренного статьей 112 Уголовного кодекса Украины. Делается вывод о необходимости совершенствования такого определения в связи с принятием нового Закона Украины «О национальной безопасности». Это требует нового научного толкования этой юридической конструкции как для раздела I Особенной части УК Украины в целом, так и для отдельных преступлений этого раздела, в частности посягательства на жизнь государственного или общественного деятеля.

Ключевые слова: уголовное право, основы национальной безопасности, родовый объект, посягательство на жизнь государственного или общественного деятеля.

The article analyzes the problems of determining the generic object for a crime under Article 112 of the Criminal Code of Ukraine. The conclusion is made about the need to improve this definition in connection with the adoption of the new Law of Ukraine "On National Security". This requires a new scientific interpretation of this legal structure for section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine as a whole, and for certain crimes of this section, in particular, encroachment on the life of a state or public figure.

The complexity of the phenomenon under study and the limitations of research methods, according to scientists, can provoke a simplified approach to clarifying the content of the concept of national security and give rise to false conclusions of the analysis of the legislative definition. The components of the national security structure on a functional basis have their own specifics. Due to the influence of various factors, depending on the specific historical circumstances, one or another component may take priority. It means that, without denying, in general, the definitions proposed by legal scholars, we believe that taking into account the provisions of the new Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" and our own position, it is possible to use this definition of the generic object of crimes provided for in Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine "Crimes against the foundations of national security Of Ukraine", namely, the generic object of these crimes is the system of social relations ensuring the protection of the vital interests of a person, society and States countries, the implementation of which guarantees the sovereignty of Ukraine and its

progressive democratic development, as well as safe conditions of life and well-being of its citizens from the real and potential threats to military or non-military, which can make it impossible or hinder the realization of national interests of Ukraine and the preservation of national values.

Key words: criminal law, bases of national security, generic object, encroachment on the life of a state or public figure.

Постановка проблеми та її актуальність. Для аналізу соціальної та юридичної сутності злочинів, ступеня їх суспільної небезпечності, а також їх правильної кваліфікації необхідно розкрити сутність родового об'єкта [1, с. 61], адже він є частиною загального об'єкта, суспільні відносини, які в ньому поєднані, що дає змогу виділяти цей об'єкт і зосередити в ньому однорідні суспільні відносини. Академік В.Я. Тацій наголошує: «Під родовим (груповим) об'єктом розуміють об'єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, які повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм» [2, с. 105]. Саме цю його властивість було покладено в основу побудови Особливої частини Кримінального кодексу, що дало змогу законодавцю, загалом, правильно об'єднати в межах одного розділу Кримінального кодексу норми, в яких встановлюється відповідальність за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини [2, с. 106].

Свого часу ще М.И. Коржанський справедливо зазначав: «Згідно зі структурою кримінального законодавства під час пошуку родового об'єкта злочину можна користуватися таким правилом: діяння, які містяться в одному розділі КК України, посягають на той самий родовий об'єкт» [1, с. 83]. За таких умов, перш за все, треба визначити, у якому розділі Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачений злочин, що регламентує кримінальну відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча. Відповідне посягання передбачене у розділі I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України» (стаття 112 КК України), що є одним із найнебезпечніших видів злочинної діяльності. Інакше кажучи, назва відповідного розділу вказує на зміст родового об'єкта злочину, правильність визначення якого має велике значення, отож він і є об'єктом нашого кримінально-правового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з дослідженням посягання на життя державного чи громадського діяча, свого часу були предметом дослідження таких учених, як В.Ф. Антипенко, М.І. Бажанов, О.Ф. Бантишев, В.О. Глушков, В.Я. Горбачевський, В.П. Ємельянов, В.А. Ліпкан, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, О.С. Сотула, В.П. Філонов, М.І. Хавро-

нюк, О.А. Чуваков та інші. На жаль, у сучасних умовах побудови правової держави ця проблематика набуває особливого значення, тому її наукове розроблення не втрачає своєї актуальності.

Метою статті є розкриття проблеми визначення родового об'єкта для злочину, передбаченого статтею 112 КК України, з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки.

Виклад основного матеріалу. Варто погодитись із позицією професора О.Ф. Бантишева, який уважає, що суспільна небезпека злочинів проти основ національної безпеки України, зокрема посягання на життя державного чи громадського діяча, полягає насамперед у створенні, формуванні негативних, шкідливих, суспільно небезпечних зв'язків і відносин, за наявності й в умовах яких стає можливим заподіяння шкоди правоохоронним благам [3, с. 133].

Треба зазначити, що відбулися певні зміни у визначенні самого поняття «національна безпека» через прийняття Верховною Радою України 21 червня 2018 року нового Закону України «Про національну безпеку України» [4], який прийшов на зміну Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року [5].

Упродовж усього часу існування цього Закону України та відповідного розділу «Злочини проти основ національної безпеки» в Особливій частині КК України теоретиками та практиками кримінального права робилися спроби дати належну характеристику цьому правовому інституту.

Очевидно, що вченими таким родовим об'єктом визначалися ті інституції, які посідали відповідне місце в структурі Закону України від 19 червня 2003 року. Це – національна безпека [6, с. 53], державна безпека України [7, с. 45], безпека держави у різних її сферах [8, с. 9], національні інтереси як життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності Українського народу [9, с. 250] тощо. Є також думка про тотожність понять «національна безпека» і «державна безпека» [10, с. 25], що, у свою чергу, вимагає з'ясування змісту цих понять, а також визначення їх співвідношення між собою.

Наукове тлумачення юридичної конструкції «національна безпека України» передбачає, перш за все, розкриття змісту поняття «безпека», яке розглядається через призму забезпечення захищеності її об'єкта від небезпек, створення для держави, людини й суспільства сприятливих умов життєдіяльності та розвитку [11, с. 14].

За попереднім Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року національна безпека визначалася дуже просторо: «захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства та держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, кібербезпеки та кіберзахисту, соціальної політики та пенсійного забезпечення...»

(частина 1 статті 1 Закону) [5]. У новому Законі України «Про національну безпеку України» законодавець обмежився більш стислим формулюванням: «Національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз (пункт 9 частини 1 статті 1 Закону) [4].

Попередня дефініція надавала вченим-правникам можливість виділити такі основні види безпеки, які в сукупності утворюють національну безпеку, а саме: безпека особи, безпека суспільства, безпека держави, а також зовнішньополітична, внутрішньополітична, воєнна, економічна, соціальна, інформаційна безпеки, безпека державного кордону України та інші види безпеки [12, с. 91]. Унаслідок цього був зроблений висновок про нетотожність поняття національної безпеки та безпеки держави, оскільки остання розглядалась як її різновид, зокрема, статтею 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» зазначалося, що одною з основних реальних і потенційних загроз національній безпеці України, а також її стабільності є втручання у сферу державної безпеки [5]. Аналіз положень цього Закону дав можливість ученим стверджувати, що до основ національної безпеки України необхідно відносити такі: об'єкти національної безпеки (людина, суспільство і держава), пріоритети національних інтересів (гарантування конституційних прав і свобод людини й громадянина, захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України, зміцнення політичної та соціальної стабільності в суспільстві тощо), основні напрями державної політики з питань національної безпеки. Тобто напрями основ національної безпеки стосувалися політичної, військової, економічної, соціальної, екологічної, науково-технологічної та інформаційної сфер. Відповідно, родовий об'єкт розглядуваного складу злочину, характеризувався складною, комплексною структурою та включав у себе суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України, що забезпечують існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави [13, с. 23].

У новому Законі України «Про національну безпеку України» державна безпека отримала окреме визначення як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру» (пункт 4 частини 1 статті 1 Закону) [4]. Тобто державна безпека відрізняється від національної лише однією фразою «невоєнного характеру», ба більше: пункт 2 частини 1 статті 1 Закону містить визначення воєнної безпеки як захищеності «державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз» [4]. Це дає можливість зробити висновок, що національна безпека є поняттям ширшим, ніж безпека державна та воєнна, і є захищеністю від загроз, визначених у Законі, як воєнного, так і невоєнного характеру.

Річ у тому, що саму категорію «національна безпека» вчені зараховують до складних, міждисциплінарних [14, с. 21] чи інтегративних понять [15, с. 108], що

використовуються в досить широкому колі наук – юридичних, економічних, математичних, військових, політології, теорії міжнародних відносин, конфліктології, спеціальних оперативних дисциплін [16, с. 84].

Дослідник злочинів проти основ національної безпеки О.А. Чуваков зазначає, що, з одного боку, національна безпека – поняття конкретно-історичне, а отже, воно піддається трансформації залежно від суспільно-політичних, економічних та інших умов, які склалися на певному етапі розвитку держави. З іншого боку – на зміст цього поняття впливають національно-державні інтереси країни, загальна національна ідея [17, с. 40].

При цьому навіть у спеціальній кримінально-правовій літературі немає єдності щодо визначення поняття національної безпеки. Зокрема, національна безпека, на думку дослідника Л.І. Ільчука, є узагальненим критерієм, який характеризує спроможність держави зберегти територіальну цілісність, суверенно вирішувати політичні, економічні та інші питання й виступати як самостійний суб'єкт системи міждержавних відносин [18, с. 54-55]. Однак є позиція, згідно з якою національну безпеку треба розглядати як ступінь захищеності інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також як показник здатності суспільства і держави стримувати або усувати внутрішні та зовнішні загрози національному суверенітету, територіальній цілісності, соціальному ладу, економічному розвитку [19, с. 26], і така позиція є більш прийнятною з позиції нового Закону України «Про національну безпеку України» [4]. Окрім того, автор указує на таку юридичну конструкцію, як «внутрішні і зовнішні загрози», що, безумовно, охоплює широке коло всіх реальних і потенційних загроз національній безпеці України [12, с. 91].

Професор О.Ф. Бантишев розуміє під національною безпекою «конституційний, суспільний і державний лад України, її політичну систему, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, державну, економічну чи інформаційну безпеку, а також національну безпеку в екологічній і воєнній сферах» [3, с. 26]. Однак, на думку вчених, наведена дефініція загалом точно визначає ознаки основ національної безпеки, проте й не позбавлена окремих недоліків. Наприклад, дослідники вказують серед об'єктів посягання такі явища, як «обороздатність» і «національна безпека у воєнній сфері», розуміючи їх як одношаблеві категорії [20, с. 570].

Одну з найбільш розгорнутих характеристик національної безпеки у своїй монографії представив дослідник О.А. Чуваков, який стверджує: «Національна безпека – це конкретно-історична категорія, що видозмінюється залежно від наявних соціально-політичних, економічних, духовно-ідеологічних та інших умов. Тому формування змісту цього поняття перебуває в тісній залежності від національно-державних інтересів країни, загальної національної ідеї, що панує в суспільстві. З урахуванням цієї обставини, положень чинного законодавства, а також досліджених теоретичних положень про природу «національної безпеки», можна дійти висновку про те, що національна безпека України – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, завдяки чому забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобіган-

ня і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам» [21, с. 332].

Спроба виробити певний диференційований підхід до поняття «національна безпека» була здійснена О.А. Делінським, який поділяє безпеку на чотири рівні, які він називає підходами: «Перший підхід – національна безпека – передбачає захист основних інтересів конкретної держави. Другий підхід – регіональна безпека – має на увазі наявність найбільш ефективних систем безпеки в рамках конкретних географічних регіонів. Третій підхід – міжнародна безпека – звертає більшу увагу на взаємозв'язок безпеки однієї держави з безпекою інших держав (колективне використання збройної сили, міжнародні інститути і режими безпеки). Четвертий напрям – глобальна безпека – має всеосяжний характер, вирізняється поліпредметністю та поліоб'єктністю й передбачає, крім військової безпеки, захист громадянських прав, навколишнього середовища, економічного розвитку і таке інше» [22, с. 594].

На багатаспектність національної безпеки також указує дослідник З.Д. Чуйко, однак при цьому наголошує на динамічність цього правового інституту: це «... динамічний політико-правовий режим, метою якого є стан убезпеченості національних інтересів від різного роду загроз, що досягається завдяки цілеспрямованій діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства з метою гарантування прав людини та основоположних свобод, їх прогресивного розвитку та стабільності конституційного ладу [23, с. 139]. Учений доводить, що з огляду на те, що життя суспільства й держави розгортається у різних сферах, «національну безпеку потрібно розглядати як сукупність взаємопов'язаних складників, різномірних за функціональними сферами, які прямо закріплені в першому розділі Конституції України. Серед них – екологічна (стаття 16), економічна (частина 1 статті 17), інформаційна (частина 1 статті 17) та державна безпеки (частина 3 статті 17) [24]. Також звертається увага на те, що складники структури національної безпеки за функціональною ознакою мають свою специфіку. Унаслідок впливу різних чинників, залежно від конкретних історичних обставин той чи інший складник може набувати пріоритетного значення [23, с. 137].

Висновки. Отже, складність досліджуваного явища та обмеженість дослідницьких методів, на думку вчених, можуть спровокувати спрощений підхід до з'ясування змісту поняття національної безпеки та породити хибні висновки аналізу законодавчої дефініції. Тому не заперечуючи загалом представлених визначень, запропонованих ученими-правознавцями, вважаємо з урахуванням положень нового Закону України «Про національну безпеку України» та власної позиції, що можливе застосування такого визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України», а саме: родовим об'єктом цих злочинів є система суспільних відносин, які забезпечують захист життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності й добробут її громадян від реальних і потенційних загроз воєнного чи невоєнного характеру, які можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів і збереження національних цінностей України.

Література

1. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. 2-е вид. Київ: «Атіка», 2002. 639 с.
2. Баулін Ю.В. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-е вид., перероб. і допов. Харків: «Право», 2010. 456 с.
3. Бантишев О.Ф., Шамара О.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 3-є вид., перероб. та допов. Київ, 2014. 198 с.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-19>.
5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
6. Бенецький А.С. та ін. Кримінальне право. Особлива частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл.: у 2-х т. / За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменного. Луганськ: Видавництво «Елтон-2», 2012. Т. 1. 780 с.
7. Скулиш Є.Д. Проблеми створення системи кримінально-правової охорони державної безпеки. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (11-12 жовтня 2012 р.). Харків: «Право», 2012. С. 41-46.
8. Бабий А.П. та ін. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / За заг. ред. Є.Л. Стрельцова. Харків: «Одіссей», 2009. 496 с.
9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. 2-е вид., переробл. та допов. Київ: «Дакор», 2008. 1427 с.
10. Климчук О.О. Кримінальна відповідальність за диверсію по законодавству України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08; Національна академія Служби безпеки України. Київ, 2003. 269 с.
11. Качинський А.Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи. Київ: Ін-т проблем нац. безпеки, 2004. 470 с.
12. Кончук Н.С. Об'єкт складу злочину «державна зрада». *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 4. С. 89-95.
13. Баулін Ю.В. та ін. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. Харків: «Право», 2010. 608 с.
14. Ситник Г.П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: Теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. Київ, 2004. 40 с.
15. Ліпкан В.А. Основи права національної безпеки. *Право України*. 2009. № 1. С. 108-116.
16. Новицький Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія. Київ: «Інтертехнологія», 2008. 496 с.
17. Чуваков О.А. Національна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (18 грудня 2015 р.). Одеса: «Фенікс», 2015. С. 39-43.
18. Ільчук Л.П. Місце і роль воєнної безпеки в системі національної безпеки: політологічний аспект. *Нова політика*. 1998. № 3. С. 54-55.
19. Дзьобань О.П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс. Харків: «Майдан», 2007. 284 с.
20. Лантінов Я.О. Щодо визначення національної безпеки України як об'єкта кримінально-правової охорони. *Форум права*. 2011. № 1. С. 570-574. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11ljokpo.pdf>.
21. Чуваков О.А. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії і практики: монографія / Відп. ред. О.М. Костенко. Одеса: «Фенікс», 2017. 362 с.
22. Делінський О.А. Концептуальні аспекти становлення сучасної системи міжнародної безпеки. *Актуальні проблеми держави та права*. 2001. Вип. 11. С. 593-598.
23. Чуйко З.Д. Питання конституційних засад національної безпеки в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 3 (54). С. 137-139.
24. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Кияшко О. О.,
аспірант кафедри галузевого права
Херсонського державного університету